

POTREBE DJECE

Medina JUSIĆ

1. UVOD

Pomjeranjem dobne granice polaska djece u prvi razred osnovne škole i produženjem osnovnoškolskog obrazovanja, učinjen je prvi krupan korak u reformisanju osnovnih škola u Bosni i Hercegovini. Ta promjena je determinisala i brojne druge promjene u načinu rada sa djecom, pedagoškom pristupu učenicima, izradi udžbenika, jednom rječju došlo je do pomjeranja u cjelokupnom kurikulumu, koji tek sa ovim reformama postaje - razvojni kurikulum. Sa promjenama, došli su i problemi u radu nastavnika sa učenicima-šestogodišnjacima, ali da bi se mogli predvidjeti i riješiti, potrebno je prvo sagledati karakteristike te razvojne dobi.

U tekstu objavljenom u novoj seriji *Prosvjetnog lista* 2001. godine¹ analiziraju se dotadašnja istraživanja koja pokazuju da su djeca od šest godina zrela za polazak u školu, jer mnogo brže sazrijevaju, te se njihove intelektualne sposobnosti mogu razvijati tim brže što se počnu ranije poticati i vježbati. Osim toga, "mnogo toga ukazuje na to da je šestogodišnje dijete jako prijemljivo socijalizaciji, odnosno prilagođavanju socijalnoj sredini sa puno osjetljivosti, plastičnosti i

1 Tobučić N. (2001) „Sadašnji šestogodišnjaci kao nekadašnji sedmogodišnjaci“. U: *Prosvjetni list*, nova serija, godište V, br. 48, str 14-16, Sarajevo

sposobnosti da koristi stečeno iskustvo.”² Prema tome, sa aspekta intelektualnog i socijalnog razvoja, šestogodišnja djeca su spremna za polazak u školu i preuzimanje školskih obaveza. Pitanje je, da li su emocionalno zrela za polazak u školu?

Polazeći od individualnih razlika svakog pojedinca, može se reći da na emocionalno sazrijevanje utječu osobine ličnosti, nasljeđe, prilike u porodici, odnos roditelja prema djetetu i odnos ostalih članova porodice prema djetetu.

Ukoliko je dijete na vrijeme steklo radne navike, osjećaj odgovornosti i potrebu da određeni zadatak uradi kako treba, onda sa takvim učenikom nastavnici ne bi trebali imati problema jer je pripremljen za radne aktivnosti u školi. Međutim, ukoliko dijete nije navikunuto na radnu atmosferu, proces njegovog prilagođavanja bi mogao biti otežan. S tim u vezi je i njegovo emocionalno reagiranje prouzrokovano novim načinom odgojno-obrazovnog rada odraslih.

Treba imati u vidu da se načini emocionalnog izražavanja dijelom naslijeđuju, a dijelom stječu imitacijom, tako da od roditelja u velikoj mjeri zavisi da li dijete na neuspjeh djeluje razdražljivo, da li se brzo ljuti, plače li kada ne može da riješi neki problem, kako podnosi uvrede ili kritike drugih, da li je

2 Ibidem, str 15

zlopamtilo, mijenja li brzo raspoloženja i slično. To uveliko zavisi i od prilika u porodici. Ukoliko se radi o nesređenim porodičnim odnosima, problemima sa finansijama i dr. sve će se to odraziti na ponašanje djeteta u školi. Ako je dijete zabrinuto ili tužno, ono neće moći da prati nastavu i to nastavnik treba da uzme u obzir. Svaku emociju na dječijem licu nastavnik je dužan da primjeti, ako je već ne može dešifrovati. Iskusan nastavnik će i bez mnogo zapitkivanja saznati razlog promjene uobičajenog raspoloženja kod učenika, kao i odnos roditelja prema njemu. Ako su roditelji prezauzeti poslom i nemaju dovoljno vremena da se posvete djetetu, ono će zamjenu za njih tražiti u nastavniku. Vrlo važno je da se, bar u školi, takvo dijete ne osjeća odbačenim. Da li roditelji dovoljno pažnje poklanjaju djetetu, igraju li se i koliko sa njim, razgovaraju li, jesu li strogi i slično, nastavnik će uočiti kroz izraženu potrebu djeteta da privuče na sebe pažnju, u želji da se igra sa starijim i da razgovara.

Ovdje je važno napomenuti da su potrebe za igrom i prijateljskim druženjem jako izražene kod djece ove dobi, ali prije nego što ih detaljnije elaboriramo, treba napomenuti da se, kada je riječ o potrebama, **u dosadašnjim klasifikacijama ljudskih potreba, uglavnom govorilo o potrebama odraslih, ali ne i o potrebama djece.**³ Abraham Maslov, tvorac teorije motivacije i hijerarhije potreba koju elaborira u svojoj knjizi *Motivacija i ličnost* više uzgred, ilustracije radi, pominje potrebe djece, pa kaže: „Iako nas u ovoj glavi (Teorija ljudske motivacije, op.a.) prvenstveno zanimaju potrebe odrasle osobe, potrebe za sigurnošću, možda možemo bolje razumjeti ako posmatramo bebe i djecu, kod kojih su one mnogo jednostavnije i očiglednije.“⁴ Zato ćemo, u ovom radu, pažnju posvetiti isključivo potrebama djece i to

3 U literaturi je aktuelna Maslovljeva hijerarhija potreba. «Pet razina u hijerarhiji potreba prema njihovoj snazi ili prioritetu zadovoljavanja jesu slijedeće: 1. osnovne fiziološke potrebe; 2. potrebe za sigurnošću; 3. potrebe za pripadanjem i ljubavlju; 4. potrebe za samopoštovanjem; i 5. potrebe za samoaktualizacijom.» Fulgosi Ante (1983), *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb, str. 254

4 Maslov, Abraham (1982) *Motivacija i ličnost*, Nolit, Beograd, str. 95

šestogodišnjaka, jer se u praksi javljaju problemi u radu sa učenicima tog uzrasta koji se mogu obuhvatiti i definisati kao neprilagođenost djece školskoj sredini.

Ovdje treba naglasiti i to da se potrebe djece usložnjavaju sa njihovim uzrastom, jedne se potiskuju, a druge dolaze u prvi plan, tako da kada govorimo o potrebama šestogodišnjaka, neke od njih su svojstvene i mlađoj i starijoj djeci, samo što se drugačije manifestiraju i dolaze do izražaja zavisno od dobi i maturacije djeteta.

2. NAJIZRAŽENIJE OPĆE POTREBE KOD ŠESTOGODIŠNJAKA⁵

U razvijenijim školskim sistemima od našeg (SAD, Velika Britanija, Australija) izučavanje potreba kod djece se shvata kao preduvjet za izradu kvalitetnijeg kurikuluma od postojećeg, odnosno rezultati tih istraživanja se koriste za njegovo unapređenje. «Različiti tvorci kurikuluma spominju potrebe kao temelj za planiranje kurikuluma. Primjerice, model koji je izradila Hilda Taba (1962) kao početnu fazu sadrži dijagnozu potreba. Ona je tvrdila da nastavnici moraju dijagnosticirati razinu mišljenja svojih učenika prije nego se upuste u bilo koji kurikulumsku aktivnost.»⁶ Dakle, procjena potreba učenika je od primarnog značaja za rad nastavnika, jer, kako će nastavnik znati da postupa sa učenicima, ako ih prethodno nije upoznao. To nije nimalo lahak posao s obzirom na to da među djecom postoje izražene individualne razlike.

«Proučavanja nam govore da pojedini (odgojni, op.a.) utjecaji ne djeluju podjednako na svu decu, iako su ona istog uzrasta. Određene pojave ili uticaji za neku decu su podsticaj, a druga reaguju kao da one ne postoje. Razlike u reagovanju nastaju pre svega zbog toga što se deca razlikuju među sobom u telesnom i duševnom razvoju. Neka od njih imaju razvijenije izvesne sposobnosti, više iskustava i ličnih doživljaja, nego druga. Prema tome, treba imati u vidu njihov životni put, u

5 Maslov, Abraham (1982) *Motivacija i ličnost*, Nolit, Beograd, str. 95

6 Marsh J. Colin (1994) *Kurikulum: temeljni pojmovi*, Educa, Zagreb., str. 99

prvom redu dispozicije za razvoj, uticaje okoline u najširem smislu i njihovu sopstvenu aktivnost. Uz savlađivanje različitih prepreka pri zadovoljavanju potreba, uz reagovanje u različitim životnim situacijama i na osnovu stečenih iskustava razvija se specifičan način reakcije na razne uticaje sredine». ⁷ Dakle, da bi nastavnik mogao pravilno da postupa sa svakim učenicom, potrebno je da prethodno upozna njegove osobine, te da na osnovu toga predvidi njegove reakcije. ⁸ Naravno, spoznavanje individualnosti svakog učenika je kontinuiran proces tako da se od nastavnika ni ne očekuje da za kratko vrijeme upozna učenikovu ličnost, ali se traži da pozna neke opće karakteristike razvojne dobi učenika sa kojima radi. Zato ćemo ovdje iznijeti neke najizraženije potrebe učenika prvog razreda devetogodišnje osnovne škole s obzirom na to da, tek od ove školske godine, bh. nastavnici razredne nastave rade sa grupama šestogodišnjaka.

2.1 Potreba za privrženosti roditeljima

Osim bazičnih, fizioloških potreba (potreba za hranom i pićem, potreba za snom i odmorom), šestogodišnje dijete ima jako izraženu potrebu za privrženosti roditeljima koja korespondira sa Maslovljevim potrebama za sigurnošću i potrebama za pripadanjem i ljubavlju. Ova potreba se intenzivno javlja već od devetog mjeseca i usmjerena je na majku, a nešto kasnije i na oca.

„Upravo suštinsko za mentalno zdravlje djeteta jeste zadovoljavanje njegovih potreba za toplinom i intimnošću kroz kontinuirane odnose sa majkom (ili stalnom zamjenom za majku) u kojima oboje doživljavaju satisfakciju i zadovoljstvo. (Bowlby, 1954.)“ ⁹ Istraživanja su pokazala da su djeca koja su u ranom djetinjstvu

⁷ Smiljanić-Čolanović, Vera, Toličić, Ivan (1970) *Dečija psihologija*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, str. 180

⁸ S tim u vezi je i samo određenje pojma potreba. Potrebe se, u najkraćem, definišu u kao posljedice interakcije između pojedinca i okoline (definicija preuzeta sa www.wikipedia.org, 26.1.2006.g.)

⁹ Pašalić Kreso, Adila (2000), Rano učenje: ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga, Centar za obuku i obrazovne inicijative *Step by step*, Sarajevo, str. 31

posebno, a i kasnije, imala zadovoljenu ovu potrebu, mnogo lakše podnosila stresne situacije, lakše uspostavljala emocionalne veze sa drugim ljudima, ali imala su i razvijeni mozak, samim tim i predispozicije za lakše i brže učenje i ostale mentalne funkcije. „Suprotno tome, djeca koja su emocionalno zapostavljena ili veoma rano napuštena, djeca koja su bila izložena dugotrajnijem djelovanju kortisola, ne samo da će vrlo vjerovatno imati poteškoće sa učenjem, nego će imati problema sa ispoljavanjem emocija na pozitivan način, sa doživljajem empatije, sa uspostavljanjem veza sa drugim osobama“ ¹⁰ Dakle, privrženost roditeljima ili starateljima je veoma značajna za razvoj djeteta i od nje kasnije zavisi uspješnost pojedinca u različitim sferama života i rada. Kolika je važnost ove potrebe, dovoljno govori i njena (dugo)trajnost.

« U kasnijem periodu života od četvrte godine i nadalje kroz cijeli školski period kod djece je, iako nešto slabije, prisutno ponašanje emocionalne vezanosti za roditelje, koje u doba adolescencije prilično slabi, ali se nikada ne gubi». ¹¹ Dakle, iako se javlja vrlo rano, ova potreba kod djeteta je izražena tokom cijelog života i o njoj svaki nastavnik treba da vodi računa, kako bi mogao adekvatno da postupa sa učenicima. On treba da pokuša zadobiti djetetovo povjerenje i da bar dijelom zauzme mjesto roditelja, dok je dijete u školi. Dakle, treba zadržati autoritet nastavnika, ali istovremeno blago postupati sa djetetom i dogovarati se sa njim o svemu.

Dešava se da je neko dijete umaženo i ono ne može da izdrži u školi bez roditelja duže od dva školska časa. Onda ono nastoji da skrene pažnju na sebe, dosađuje se, ometa druge, nepažljivo je na času i sl. jer je poželjelo roditelje koji mu sve dopuštaju i koji mu udovoljavaju svaku njegovu želju. Ako je u takvoj porodici došlo do pedagoške inverzije, onda se nastavnik

¹⁰ Ibidem, str. 23

¹¹ Zvačko-Pehar, Lidija (1990), *Razvojni problemi i vaspitanje predškolske djece*, Kultura, Beograd, str. 35. U ovom djelu autorica kao temeljne emocionalne potrebe navodi «osjećaj sigurnosti i pripasnosti, doživljavanje i davanje ljubavi, dobivanje priznanja i pohvala (potvrđivanje sebe, npr. da raste, da sve više zna, da ima dobre namjere, da mnogo toga može dobro uraditi) i sticanje raznovrsnih iskustava», str. 35

suočava sa problemom nepoštivanja njegovog autoriteta i teškoćom da učeniku zada neki zadatak, jer su obično, takva djeca oslobođena bilo kakvih obaveza u kući. Nastavnik u tom slučaju treba da odmah pozove roditelje na razgovor i posavjetuje ih da rade na usađivanju i razvijanju radnih navika kod djeteta i osobina poštovanja starijih.

Kod umažene djece se nerijetko javlja i odbojnost od škole jer tamo nisu u centru pažnje i tamo su podvrgnuti poštivanju određenih pravila kojih nije bilo kod kuće. Nastavnik treba sa takvom djecom da bude stpljiv i da na principu sastavljanja dogovora sa njima, njihovu pažnju zaokupi školskim aktivnostima. Jer, takva djeca ne vole imperativ, naredbe i strogo postupanje.

U takvim se slučajevima ili rasplaču ili dure i tada nastavniku prijete opasnost da izgubi dosta vremena na času dok takvo dijete umiri. Najbolje je da sa djecom napravi dogovor i «ugovor» kojih će se svi pridržavati. Ako djeca pričaju na času, umjesto da ih ušutkuje riječima «tišina!», nastavnik treba da tri puta zaplješće rukama (ili smisli nešto još bolje!) jer je to, prema dogovoru, neki «tajni znak» da se učenici umire. Kada treba da učenicima zada neki zadatak, onda obavezno treba da na kraju kaže «uredu?» ili «može?». Djeca inače ne vole kada im se grubo naređuje da rade nešto bez njihove saglasnosti. Oni žele da budu aktivni sudionici i ravnopravni partneri, da se i njih pita...

U radu sa šestogodišnjacima, nepoznavanje ove potrebe može da nastavniku stvori novi problem i otvori dileme u vezi sa njegovim kompetencijama u radu sa učenicima. Svaki nastavnik treba da od roditelja sazna da li je dijete bilo okruženo samo odraslim osobama i kojim, da li se družilo i sa vršnjacima, da li je naučeno kako da se ponaša prema starijim, a kako prema djeci i sl. jer ti podaci mogu biti dobar izvor za utvđivanje uzroka eventualne učeničke neprilagođenosti školskoj sredini.

Dijete koje je odrastalo samo uz roditelje ili starije članove porodice, naviklo je da se sva pažnja posvećuje samo njemu i zato zbog ljubomore i osjećaja odbačenosti, dolazi u sukob sa ostalim učenicima, jer shvata da nije samo i da se učitelj ne obraća samo njemu.

2. 2 Potreba za igrom i razonodom

Šestogodišnje dijete ima jaku izraženu potrebu za igrom i razonodom. «Igranje je životna potreba djeteta. Igra je podstrek duhu, fantaziji i dječijoj okretnosti. Ona je poluga cjelokupnog dječijeg rasta i razvoja. Igranje dijete najprirodnije i najslobodnije zadovoljava svoje potrebe za kretanjem i djelatnošću. Njome dijete vježba i razvija svoje fizičke i psihičke snage i sposobnosti, stječe najraznovrsnije spoznaje, širi svoj emocionalni život, razvija i formira svoju volju, bogati rječnik, izgrađuje svoj govor, razvija kreativne snage. Igrajući se, dijete uvježbava svoje mišiće i živčani sustav, stječe razne vještine i samo upoznaje vlastite sposobnosti. (...) Igranje se dijete vježba uspostavljanju socijalnih kontakata, prilagodbi drugim ljudima, uči se razrješavanju različitih konflikata i sukoba. Igra pomaže da dijete lakše upozna vrijednost raznih moralnih normi.»¹²

Zbog toga je važno da nastavnici razredne nastave imaju u vidu ovu djetetovu potrebu i da je kroz nastavu maksimalno udovoljavaju. A, kada je riječ o roditeljima šestogodišnjaka, većina njih još uvijek nije pripravna na to da im djeca idu u školu sa šest godina, tako da nisu počeli da rade na stjecanju njihovih radnih navika, nisu im povjerali da urade određene zadatke i sl. jer su se tajno nadali da zakonska obaveza neće obuhvatiti baš tu generaciju kojoj pripadaju i njihova djeca. Mnogi roditelji razmišljaju ovako: *Treba pustiti dijete da se što više igra, a kada napuni šest godina onda mu polahko treba davati zadatke da piše crta, uči brojeve, da sabira i sl. kao izvjesnu priremu za školu.* Ali, kada se desilo da njihovo dijete treba da krene u školu sa šest godina, smatraju da je ta priprema izostala, pa strahuju da li će im se dijete snaći u školi, hoće li se obrukati pred ostalom djecom jer nešto ne zna, a za to su oni «krivi» jer dijete nisu nečemu naučili. Odatle veliki otpor roditelja prema pomjeranju dobne granice. I to, nastavnicima pričinjava dodatno opterećenje. **Ministrastva obrazovanja su organizovala seminare za nastavnike, odnosno učitelje i koliko-toliko ih osposobila za rad, ali nijedan vid edukacije,**

¹² Slatina, Mujo (2006) *Od individue do ličnosti*, Dom štampe, Zenica, str. 272

primjerice, serijal televizijskih emisija, nije posvećen roditeljima, iako su oni ravnopravni sudionici osnovnoškolskog obrazovanja. Ako roditelji imaju otklon i odbojnost prema školi, šta drugo možemo očekivati od djece. Ako se roditelji plaše kako će se njihovo dijete integrisati u novu školsku sredinu, logično je da će taj strah prenijeti i na dijete. **Stoga je jako važno da nastavnici kroz razgovor sa roditeljima i pozive da i sami dođu na časove i uvjere se šta i kako se uči u školi, odagnaju roditeljima averziju prema školskoj sredini.**

U takvim slučajevima, jedina utjeha i roditeljima i djeci jesu obećanja da će se u prvom razredu djecu samo igrati, da nema numeričkih ocjena, da oni neće puno učiti, već da je ta godina zapravo spona između predškolskog i školskog odgoja i obrazovanja i olakšica da se taj prijelaz ublaži i učini neosjetnim.

Djeca vole da se igraju i ta je potreba izražena do puberteta, čak i kasnije. Sada je do nastavnika da li će uspjeti da zadovolji tu dječiju potrebu i da li će znati da se približi učeniku. Za razliku od igre koje je dijete imalo kod kuće, igra u školi treba da bude konstruktivna, stvaralačka, da potiče na rad, na maštu, kreativnost, ali i da djeca, prije svega, uče kroz igru. Za to postoje opravdani razlozi, ali i pretpostavke za uspješan odgojno-obrazovni rad jer, «kroz aktivnost u igri dete razvija svoje sposobnosti, stiče iskustva, učvršćuje motive za rad i tako neprimetno, bez naročitih teškoća i s radošću, prelazi na radne zadatke. (...) U igri dete istovremeno oslobađa i razvija svoja osećanja, doživljavajući vrednost različitih aktivnosti, određenih sadržaja i članova grupe u kojoj se igra. I baš ti motivi, koji su nadahnuti osećanjem, imaju posebnu snagu. Zbog toga oni dobijaju posebnu ulogu u dečijoj motivaciji i tako postaju podstrekači i usmerivači mnogih dečijih aktivnosti».¹³

Taj prijelaz od uobičajenih igara kojih su se djeca igrala u porodici i sa vršnjacima ranije, na funkcionalne igre u školi, djeci treba objasniti na slijedeći način: učenike treba pitati čega su se datad igrali i žele li možda da nauče neke nove igre. Treba im objasniti da će oni poslije tih igara biti još pametniji i da mogu i svoje roditelje,

¹³ Smiljanić-Čolanović V., Toličić I., Navedeno djelo, str. 155

braću, sestre, vršnjake, naučiti nečem novom. Ovdje na scenu stupa nastavnikova kreativnost i sloboda duha. Nastavnik djeci prije svega treba da bude prijatelj, neko kome će se moći povjeriti i za koga će znati da će čuvati tajnu. On treba da svoj cjelokupan rad sa šestogodišnjacima prilagodi tom uzrastu i razvojnim mogućnostima i motivaciji učenika. Mora da pravi i sakuplja mnogo didaktičkog materijala (plakati, ilustracije, da koristi sjemenke, lišće, kamenčiće i sl. da bi djeci nešto objasnio), da izmišlja igre, organizuje takmičenja među učenicima, priča i/ili izmišlja priče za djecu, radi u predahu sa njima vježbe relaksacije (u i izvan klupa), dijeli učenicima uloge po kojima će igrati itd. Evo nekoliko primjera:

- Izrada plakata iziskuje mnogo vremena i truda. Zato je najbolje da se nastavnici međusobno dogovore o podijeli poslova. Ako želimo da dijete bilo šta usvoji, moramo mu to konkretno pokazati, a ako je to neizvodivo, onda mu obezbijediti vizuelni efekat. Plakat treba da objasni ono što dijete ne može da pojmi. Treba da bude, dakle, razgovjetan, razumljiv, veselih boja, upečatljiv i dovoljno velik da sva djeca vide sadržaj plakata.
- Nastavnik treba da izmišlja za djecu zagonetke, pitalice, slagalice, ukrštenice i sl. kako bi djeca došla do određenog pojma na zanimljiv i zabavan način. To mogu biti i igre riječi, premetaljke i sl. Za djecu su posebno zanimljivi kvizovi i drugi vidovi takmičenja jer djeca mnogo vole da se takmiče. Kao nagrade mogu poslužiti bombone, olovka, gumica ili neka druga sitnica koja ne košta mnogo, ali koju će učenik s ponosom nositi kući kao nagradu što je pobijedio u kvizu. Nije loše obezbijediti više krugova kviza i više nagrada.
- Umjesto da učenicima izdeklamuje pravila lijepog ponašanja, nastavnik može da ispriča neku poučnu priču, doživljaj i sl. ili da izmisli neku priču sa poučnim sadržajem, a potom da analizira likove i njihove postupke. Treba i učenicima omogućiti da ispričaju neki primjer lijepog ponašanja, da se prisjete kada su učinili neko dobro djelo i sl. Važno je da priče imaju odgojnu

komponentu i da se djeca poistovjećuju sa likovima koji se primjereno ponašaju. Neke od tih priča se mogu i dramtizirati, jer djeca jako vole da se uživljavaju u uloge. To će na njih ostaviti još jači dojam.

- Nakon pola časa ili kada se osjeti da opada koncentracija učenika, nastavnik može da organizuje vježbice relaksacije. Sjedeći u klupama (ako je u školi zadržan takav način rada) učenici mogu da «beru jabuke» istežući se, a izvan klupa da «beru jagode», savijajući se. Mogu se izmisliti različite radnje s namjerom da se djeca opuste uz malo fizičkih aktivnosti.
- Sa djecom učitelj može da radi i panoe na kojima će djeca crtati ono što su naučila na času. Isto važi i za zidne novine na koje će učenici, zajedno sa učiteljem, lijepiti fotografije, lijepo uokvirene i napisane poruke, crteže i dr.

Dakle, radnu atmosferu u razredu treba učenicima predstaviti kao igru ili takmičenje. To će ih dodatno motivisati, a i rezultati će biti učinkovitiji. Učenike je potrebno potaći da znanja steknu i izvan škole, pa im na kraju svakog časa treba reći da pitaju roditelje o nekoj temi. Ako se učenici u školu vrate bez odgovora, onda im treba prenijeti znanje i napomenuti da to znanje i oni mogu da prenesu ostalima. Ali da bi to zaista mogli, znanje prvo treba da usvoje. Zato sa učenicima treba ponavljati gradivo i davati im «odobrenja» da oni mogu druge da pouče. Jer, time se kod učenika zadovoljava i potreba za dokazivanjem koju treba kanalisati u pozitivnom smijeru.

2.3 Potreba za dokazivanjem

Dakle, djeca imaju izraženu i tu potrebu, jer žele biti ravnopravni članovi porodice, žele da se i njihov glas čuje, da ih drugi poštuju i ne smatraju ih malim, jer se oni osjećaju velikim samim tim što su krenuli u školu. **Nastavnik treba da vodi računa da se ta potreba za dokazivanjem ne pretvori u negativno ponašanje s ciljem da dijete po svaku cijenu bude primjećeno.** Učeniku treba objasniti da, ako želi da ga drugi poštuju, ono treba da se

dokazuje svojim znanjem, zrelim razmišljanjem, vrijednim radom i lijepim ponašanjem. S tim u vezi je, prema Maslovljevoj hijerarhiji potreba, i potreba za poštovanjem.

2.4 Potreba za poštovanjem

«Kada pojedinac pokazuje želju za pažnjom drugih, kada nastoji da mu drugi pruže priznanje, da ga prihvate, da ga cijene itd. tada su na djelu potrebe za poštovanjem. Te potrebe se zasnivaju na priznatim sposobnostima pojedinca. To kod njega stvara osjećaj vrijednosti. Priznanje tih sposobnosti od strane njegove okoline pojačava i podržava taj osjećaj vlastite vrijednosti, dostojanstva i ponosa.»¹⁴ Nastavnici zato trebaju biti oprezni u ophođenju sa učenicima, trebaju ih poštovati bez obzira na njihov položaj i godine, jer i oni su ličnosti za sebe, krhka bića koja traže utočište u starijim, sa kojima, se na kraju i identificiraju. Nastavnik koji ne poštuje svoje učenike, koji ih naziva pogrđnim imenima, koji ne cijeni njihov trud, ne treba ni očekivati da ga učenici poštuju, jer im ni sam nije pružio dobar primjer.

2.5 Potreba za istraživanjem i radoznalošću (saznanjem)

Kao što ni nastavnik koji sam ne istražuje i ne zanima se za nova naučna dostignuća, ne može kod učenika poticati jednu od vrlo značajnih potreba, potrebu za istraživanjem i radoznalošću, odnosno saznanjem.¹⁵

Dakle, da bi potakao učenike na traganje za znanjem i sam nastavnik treba da istražuje. Kod učenika će razvijati ovu potrebu ako ih upućuje na to da se oni interesuju za stjecanje znanja, vještina, navika i lijepih manira, a ne za beskorisne informacije i razgovore drugih.

14 Slatina, N.d., str. 40

15 U svom djelu *Motivacija i ličnost*, Maslov navodi i potrebu za saznanjem i razumijevanjem, koju smatra osnovnom kognitivnom potrebom. „Potrebe za saznanjem i razumevanjem vide se u kasnom razdoblju odojčeta i u detinjstvu, možda čak i više nego u zreloj dobi. Štaviše, izgleda da su one spontan proizvod zrenja, a ne učenja, ma kako ga definisali. Decu ne treba učiti da budu radoznala. Ali ona mogu biti naučena, institucionalizovanjem, da ne budu radoznala“. (Maslov: 105) Dakle, djeca su sama po sebi radoznala, samo je važno u školi ne ugušiti u njima tu osobenost. Dapače, treba je podsticati.

Ovdje treba poticati učenike da zavole knjigu i da steknu naviku čitanja. Učenicima treba objasniti da «čitaju» knjige i na osnovu ilustracija, ali i da zamole starije da im stalno čitaju ako oni nisu još savladali tu vještinu. Kao lijepa ilustracija poticanja učenika na učenje neka posluži jedan primjer. Učenik je razdragan došao kući i rekao roditeljima da će dobiti od učiteljice nagradu ako nauči pjesmicu. Roditelji su se zapitali odakle toliki entuzijazam i volja za učenjem kod djeteta. Pitali su ga koju nagradu mu je učiteljica obećala. Učenik je rekao da će mu, kao nagradu, učiteljica zadati da nauči još jednu pjesmicu!

Dakle, nije riječ o nemotiviranosti učenika za učenje, već je riječ o pedagoškom pristupu, i naravno, o izvornoj, ljudskoj prirodi koja teži da uči, saznaje i razumijeva. «Učenje je prva praksa odgajanja i obrazovanja. Ono je prva praksa odgajanja upravo zato što je čovjek biće koje uči. Po svojoj prirodi čovjek je upućen na učenje. Ono omogućuje da čovjek bude ljudsko biće».¹⁶ Jer bez učenja i saznavanja, čovjek ne bi napredovao u svom cjelokupnom razvoju, nego bi ostao na razini svojih nagona, fizioloških potreba, poriva. Da nije učenja, čovjekova ličnost se ne bi bogatila novim saznanjima, ne bi se poticalo mišljenje, ne bi se dolazilo do novih ideja, zamisli, izuma... i samim tim ne bi bilo civilizacijskog progressa. Zbog toga je važno omogućiti djetetu da saznaje, da bude u prilici da uči, da se intelektualno razvija kako bi kasnije moglo lakše da se prilagodi društvu u kojem živi.

2.6 Potreba za pražnjenjem (viška) energije

U radu sa šestogodišnjacima nikako ne treba zanemariti ni potrebu za pražnjenjem energije. Umjesto da odrasli sputavaju dijete, trebaju ga pustiti da isprazni višak energije koji, opet, treba kanalisati u korisne svrhe.

Poznato je da se pojačana aktivnost djece javlja usljed neistrošene energije, a energija se stvara, osim akumulacijom, i konzumiranjem visokokalorične i energetske hrane (djeca vrlo rado svakodnevno jedu čokolade i druge slatkiše, hamburgere i drugu visokokaloričnu

hranu). Tu su i sadržaji koje gledaju na TV-u ili videoigricama koji su puni dinamike, agresivnosti i brzine.

S obzirom na potrebu za identifikacijom, nije ni čudo što se dječije ponašanje definiše kao nedisciplina u školi. Zato je dječiju energiju potrebno preusmjeriti na vježbe relaksacije i različite fizičke aktivnosti, po mogućnosti na početku nastave, ali i u predahu između različitih sadržaja.

2.7 Potreba za ljubavlju i nježnošću

Jedna od vrlo značajnih potreba djeteta je i potreba za ljubavlju i nježnošću. Od toga u kojoj mjeri je bila zadovoljena tokom djetinjstva, zavisit će i stepen prilagođavanja i podnošenja životnih problema u budućnosti. „Ljudi čije su osnovne potrebe bile zadovoljene tokom života, naročito tokom najranijih godina, izgleda da posjeduju izuzetno veliku snagu da mogu podneti sadašnja i buduća osujećenja ovih potreba, iz prostog razloga što, usled ovog osnovnog zadovoljenja, imaju jaku, zdravu strukturu karaktera. To su jaki ljudi koji mogu srećno da prebrode neslaganje ili protivljenje, da se suprotstave javnom mnijenju i bore za istinu po cenu velikih ličnih žrtvi. To su upravo one osobe koje su volele i bile voljene, koje su imale mnogo dobrih prijatelja i koje mogu da izdrže mržnju, odbacivanje i proganjanje.“¹⁷

Dakle, pozitivna i lijepa osjećanja očvršćuju djetetovu ličnost i pripremaju je za podnošenje negativnih osjećanja, kasnije, tokom života. Ovoga treba da budu svjesni i roditelji i nastavnici.

17 Maslov, N.d. str. 108. Nešto kasnije, kada objašnjava funkcionalnu autonomiju, Maslov se ponovo vraća na potrebu za ljubavlju, pa konstatuje: „odrasla osoba čija je potreba za ljubavlju bila u ranim godinama zadovoljena, može sada da *manje zavisi* od podmirenja sigurnosti, pripadanja i ljubavi nego prosečna osoba. Struktura karaktera je, po mom mišljenju, najvažniji pojedinačni primer funkcionalne autonomije u psihologiji. Jaka, zdrava, nezavisna osoba najbolje može da posnese gubitak ljubavi i popularnosti. A ovu jačinu i zdravlje u našem društvu obično stvaraju rana, stalna podmirenja potreba za sigurnošću, ljubavlju, pripadanjem i cenjenjem. Što će reći, ovi aspekti osobe postali su funkcionalno autonomni, to jest nezavisni od samih podmirenja koja su ih stvorila“ (str. 113)

16 Slatina, N.d. str. 65

Stoga, «svakim pedagoškim aktom, metodom pogotovu, neophodno je osigurati i pomoći zadovoljavanje potreba odgajanika za pripadnošću i ljubavlju. U protivnom se mogu javiti kobne posljedice za pojedinca, ali i za društvo. Različiti oblici socijalne neprilagođenosti kao i patološki oblici ponašanja rezultiraju, u dobroj mjeri, iz nezadovoljenih potreba u ovoj kategoriji. Osamljen, napušten i otuđen čovjek gubi povjerenje u ljude. Iz njegovog odnosa iščezavaju ljubav i nježnost, čak mu vremenom postaju strani oblici ponašanja. Zato Maslov s razlogom ukazuje na postojanje visoke korelacije između zdravog života u odrasloj dobi s jedne, i između toplog i ljubavlju ispunjenog odgoja u djetinjstvu i mladosti, s druge strane. Skoro sva istraživanja upućuju na zaključak da je ljubav osnovni uvjet za zdrav razvoj pojedinca kako u domeni kognitivnog tako i u području afektivnog i voljnog života. Otuda postupkom koji je lišen ljubavi, na primjer autoritarnim postupkom, izazivaju se opasne i neželjene posljedice po rast i razvoj ličnosti.»¹⁸

Zato bi nastavnik, bez obzira na svoje godine, trebao da bude prislan sa svojim učenicima. On treba da zna da svako šestogodišnje dijete voli kada ga neko pomiluje, uputi mu lijepu riječ i osmijeh. Dijete ako osjeti da ga nastavnik voli, bez ustručavanja će mu pohrliti u zagrljaj... Jer, sva djeca vole nježnost i treba im to pružiti, uz napomenu nastavnika da samo ona koju krasi lijep odgoj i lijepo ponašanje zaslužuju zagrljaj. To treba izreći oprezno i na lijep način, dajući učenicima do znanja da trebaju biti poslušni na nastavi i da na taj način, prijateljstvo između njih i nastavnika, neće izostati.

Kako će nastavnik stvoriti pozitivan autoritet u razredu, odnosno kako će postići da ga učenici istovremeno cijene, poštuju i vole, zavisi od njegove umješnosti da izbalansira svoju čvrstoću i strogost, i blagu narav. Zavisno od situacije, nastavnik će koristiti blaži ili strožiji pristup učenicima dajući im do znanja da u razredu on vodi glavnu riječ i da ga trebaju poštovati. Eventualne nesuglasice sa učenicima, nastavnik će rješavati neishitreno, smireno i staloženo,

18 Slatina, N.d., str. 39

prilagođeno učeničkom karakteru, načinu odgajanja u porodici i emocionalnoj stabilnosti. Za sve to je od neprocjenive vrijednosti stalna saradnja nastavnika i roditelja.

2.8 Potreba za razgovorom

Sagledavanje načina komunikacija i ophođenja među članovima porodice, nastavniku može da sugeriše da li dijete ima udovoljenu potrebu za razgovorom koja je vrlo izražena i značajna za sve uzraste. Prisjetit ćemo se samo slučaja u kome su tek rođenoj bebi istraživači davali hranu bez ijedne riječi. Dijete je ubrzo umrlo, ne zbog bolesti ili nezadovoljavanja fizioloških potreba, već zbog potpunog izostanka komunikacije, odnosno obraćanja odraslih prema njemu.¹⁹ Zamislimo onda, kakvu tek potrebu za komuniciranjem ima dijete koje je usavršilo govor i ima sve potrebne uvjete za vođenje dijaloga sa drugima!

Nastavnik treba da ima u vidu učenikovu potrebu za razgovorom sa njim, ali i sa ostalom djecom u razredu. Otuda stalna šaputanja među učenicima, posebno u odjeljenjima u kojima nastavnici po svaku cijenu žele da održe disciplinu i mir u razredu, čak nauštrb učeničke motivacije za pohađanje nastave! Nastavnicima se, zato preporučuje da što više razgovaraju sa učenicima, da organizuju debate među njima i uče ih kulturi komuniciranja. Sputavanjem ove potrebe, kod učenika se postiže samo kontraefekat. S druge strane, udovoljavanje ove potrebe možemo usmjeriti ka stjecanju vrlina i umjeća komuniciranja kod učenika, stjecanja manira lijepog ponašanja i ophođenja prema

19 Čak i prije naučnih istraživanja, do istog rezultata se došlo nakon eksperimenta koji je proveo njemački vladar Wilhelm II koje je želio da utvrdi koji je jezik stariji: grčki ili latinski. „Za razrješavanje dileme predložio je svojevrsan eksperiment - ako male bebe ne budu čule u svojoj okolini ni jednu jedinu riječ, one će sigurno spontano progovoriti najstarijim jezikom, a onda će se moći ustanoviti da li je to latinski ili grčki. Naredio je da se nekoliko novorođenčadi oduzme od majki odmah po rođenju, da se o njima brinu „njegovateljice“ koje nikako nisu smjele razgovarati sa djecom. Međutim, sasvim uredno hranjene i previjane bebe ubrzo su umrle, budući da je sa izostajanjem verbalne komunikacije izostala i svaka druga.“ Prema: Pašalić Kreso, Adila, Navedeno djelo, str. 31,32

drugima. Klasični metod razgovora u kome nastavnik direktno komunicira samo sa jednim učenicom, a onda pojedinačno sa drugim itd. treba promijeniti u istovremeno komuniciranje sa svim učenicima u kome će svi doći do izražaja i u kome će biti aktivni i slušaoci i govornici, npr.: ako nastavnik traži od učenika da mu ispričaju koje dobro djelo su učinili u posljednje vrijeme, nakon što jedan učenik ispriča, nastavnik treba da pita ostale slažu li se sa takvim postupkom i šta bi oni još uradili u tom slučaju (umjesto da nastavnik odmah pređe na saslušavanje ostalih primjera).

Učenike treba navići da pažljivo slušaju druge, jer od toga zavisi i njihovo učešće u razgovoru. Od učenika vrlo često treba tražiti da i oni kažu svoje mišljenje, da kažu zbog čega se slažu ili ne slažu sa iskazima drugih učenika i da svoje mišljenje potkrijepe argumentima. Naravno, učenje djece toleranciji u komunikaciji je neizostavno i ono treba da bude preduvjet vođenja debata među učenicima. Svaki nastavnik treba da zna da samo kroz razgovor sa učenicima i slušajući njihove međusobne razgovore, može da otkrije, pored brojnih podataka, i ostale potrebe djece.

Zato prepuštamo nastavnicima da putem dijaloga (sa učenicima i među učenicima, njihovim roditeljima, školskim pedagogima, svojim kolegama) otkrivaju i saznavaju i ostale potrebe djece, čije poznavanje će im pomoći u lakšem i bržem dijagnosticanju i rješavanju problema u nastavi. Naravno, ako ta svoja zapažanja prenesu i svojim kolegama koji će također voditi nove generacije učenika, time će im umnogome pomoći u lakšem snalaženju u radu sa šestogodišnjacima, ali i sa starijim učenicima.

3. UMJESTO ZAKLJUČKA

U ovom radu su obuhvaćene samo one osnovne, opće potrebe šestogodišnjaka koje se najčešće javljaju u tom i njemu bliskom uzrastu. Potreba za privrženosti roditeljima se smanjuje sa uzastom, dok se primjerice potreba za dokazivanjem, istraživanjem i radoznalošću, odnosno saznanjem, povećava što je dijete starije. Ove, kao i potrebe za igrom i

razonodom, poštovanjem, pražnjenjem enerije (fizičkim aktivitetom), ljubavlju i nježnošću, te razgovorom su karakteristične i za mnogo stariji uzrast i prate dijete, sa većim ili manjim intenzitetom, u toku njegovog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja.

Vremenom se kod djece iz ovih izdeferenciraju i neke specifične potrebe kao što su potreba za umjetničkim izražavanjem, kreativnošću, originalnošću, potreba za samopotvrđivanjem i dr.

Mogućnost zadovoljavanja potreba djeteta zavisi od društvenog miljea u kojem se ono kreće, prvenstveno od porodice, a potom i škole kao „autoriteta“ u odgojno-obrazovnom procesu. O važnosti zadovoljavanja potreba djeteta u djetinjstvu je bilo govora u radu, kao i o mogućim posljedicama koje mogu biti nus pojava njihovog nezadovoljavanja. Ostaje još napomena da nastavnici prepoznaju ove potrebe kod djece i adekvatno postupaju, kako bi dijete iz škole odlazilo sretno i zadovoljno, ali se i s radošću opet vraćalo u školu.

LITERATURA:

1. Fulgosi, Ante (1983) *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb
2. Marsh J., Colin (1994) *Kurikulum: temeljni pojmovi*, Educa, Zagreb
3. Maslov, Abraham (1982) *Motivacija i ličnost*, Nolit, Beograd
4. Pašalić Kreso, Adila (2000) *Rano učenje: ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga*, Centar za obuku i obrazovne inicijative *Step by step*, Sarajevo
5. Slatina Mujo (2006) *Od individue do ličnosti*, Dom štampe, Zenica
6. Smiljanić-Čolanović, Vera, Toličić, Ivan (1970) *Dečija psihologija*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd
7. Tobučić N. (2001) „Sadašnji šestogodišnjaci kao nekadašnji sedmogodišnjaci“. U: *Prosvjetni list*, nova serija, godište V, br. 48, str 14-16, Sarajevo
8. Zvačko-Pehar, Lidija (1990) *Razvojni problemi i vaspitanje predškolske djece*, Kultura, Beograd
9. www.wikipedia.org

Summary

NEEDS OF CHILDREN

Medina Jusic

This article is about only those basic and general needs of a six-year old, occurring most often with children of this or similar age. A need for closeness with parents decreases with age, while, for example, a need to prove oneself, a need for exploring and to be curious - that is, a need for learning - increases as children grow older.

These needs as well as needs for play, respect, releasing energy through physical activity, love, kindness and talking are characteristics of even much older children and stay with a child, varying in intensity, throughout child's elementary and secondary education.

In time, these needs crystallize into certain specific needs, like the need for artistic expression, creativity, originality, the need for self actualization, etc.

Ability to satisfy needs of children depends on a social context they live in, primarily on the family, and then on the school, as a primary "authority" in the educational process.

موجز

احتياجات الأطفال

مدينة بوسيتش

يشمل هذا المقال الاحتياجات الأساسية والعامّة التي تظهر عند الأطفال في سن السادسة ومن في عدادهم. مع التقدم في السن تتناقص الحاجة إلى الآباء، وتزداد حاجة الطفل إلى إثبات وجوده والتقصي والتعرف على البيئة المحيطة به، أي طلب المعرفة. ومع نمو الطفل تنمو هذه الاحتياجات وتنمو معها الحاجة إلى اللعب والتسلية والاحترام وتفرغ الطاقة (من خلال النشاط الجسدي) والحب والحنان والمحاذثة، وترافق هذه الحاجات بشدة متفاوتة الطفل طوال مسيرة تعليمية الابتدائي والثانوي. ومع مرور الزمن تظهر عند الأطفال احتياجات متميزة كالحاجة إلى التعبير الفني والإبداع والأصالة وإثبات الذات وغيرها.

إن إمكانية تلبية هذه احتياجات تعتمد بشكل أساسي على الوسط الاجتماعي الذي يتحرك بداخله الطفل، وتأتي الأسرة ومن ثم المدرسة في المرتبة الأولى باعتبارهما "السلطة" في العملية التربوية التعليمية.